

Cenner Mihály

DÉRYNÉ Születésének kétszázadik évfordulójára

»1793-ban december hó 24-én, karácsony éjjelén igen sok járókelő sietett végig a hóval födött utcákon Jászberényben. Jászberény igen népes, jó nagyocská mezőváros volt már akkor is, a város közepén végignyúló egyetlenegy nagyon széles, hosszú utcával. A fő utca közepén volt építve a nagy kórház, egy kissé oldalt esve egy igen nagy kőkereszt. Az utcán, nem messze a kerestől, jobbra esve, áll a patika. A patika igen jól jövedelmezett, mert Jászberénynek igen nagy környéke van, s mind ebből a patikából szállították a gyógyszereket a vidékre.

A patika ablakai ma jóval világosabban világtottak ki az utcára: elkezdvén a patika üveges ajtajait, a hosszú sor szobák utcára néző ablakai mind fénylettek a sok gyertyavilágtól... Végre elkövetkezett az idő és megkondult az első harangszó, mely Isten házába hívta a hívőket. A házi úr Schenbach József patikárius is felöltötte már a jó meleg farkashőr bundáját, de a ház asszonya csak sápadozott, s vontatva szedegetett elő egyet-mást, mire a férj rárivalgott: Ugyan mama, siess már, a másodikat is elharangozták. A nő engesztelőleg mondá: édes Józsim menjetek, én nem mehetek, fájdalmakat érzek (mert a nő jó reménységben volt). ... A nő magára maradván azonnal becsengette a cselédet, hogy csak sietve hívja el a szülésznt. Azonnal megérkezett a szülésznt és kevés fájdalmak leküzdése után szerencsésen megérkezett a várva-várt kis vendég is. ... A nagy keresztelő is megvolt a szokásos rendszerrel. A kis sápadt vereshajú Róza nevet kapott a kereszteléskor, mert keresztanyját is Rózának hívták, s ő akarta így.«

Déryné Széppataki Róza

Déry Istvánné Széppataki Schenbach Róza írja így le születését, idős korában írt visszaemlékezéseiben, vagy ahogyan ő maga nevezte Naplójában, nyilván édesanyja elbeszélése alapján. A 200 év előtti esemény főszereplője az évtizedek folyamán a magyar színészet egyik legjelentősebb alakja lett, akinek pályája, emléke az utókor előtt szinte legendává alakult, nem utolsósorban szín-háztörténeti értékű önéletírása, Naplója révén. Kísérjük el pályáján a Jászberényben született Schenbach Rózát, aki Széppataki Róza néven lépett színpadra és Déryné néven nyert halhatatlanságot, hogy feljegyezhesük azon érdemeket, művészi és jellemvonásokat, amelyek életében oly népszerűvé, az utókor előtt pedig legendássá emelték alakját.

Róza alig múlt ötéves, amikor apja meghalt. Akkor már volt egy kétéves huga, Johanna, az özvegyen maradt anyának pedig első házasságából öt fia. A patikát az özvegy bérbeadta, de össze kellett huzniok magukat, mert sokba került a gyerekek ellátása, s a bérbeadott patika kevesebbet jövedelmezett, mint a saját kezelésű. A serdülő Rózát édesanyja német szóra és kézimunka - kötés, horgolás, csipkekészítés - tanulásra Pestre vitte, s ismeretség révén Rothkrepf (Mátray) Gáboréknál helyezte el. Pesten a Rothkrepf kislánnyal együtt tanult németül, kézimunkázni, és együtt járta iskolába is. Pajtásként csatlakozott hozzájuk Láng Lajoska, a családdal

jóban lévő Láng Ádám színész fiacskája. A kislányok Lajoska révén jutottak be a Pesti Magyar Játékszínbe, amely a Hacker-szálában, azaz Hacker fogadó táncteremben tartotta előadásait. A színpadon látott első előadás hatására Róza csak színésznő akart lenni. Láng Ádám, aki már Kelemen László első magyar színtársulatában is játszott, a közben felcseperedett Rózát beajánlotta Vida László igazgatóhoz: próbálja ki a széphangú, jó mozgású ügyes kislányt. Vida bevette a társulatba. 1810-et írunk, Róza alig múlt 16 éves, kiskorú, anyja beleegyezése szükséges, hogy színésznő lehessen. Anyja hevesen ellenezte, lányát nem a színpadra szánta. De Róza nem tágít, ideiglenes hozzájárulást csikar ki anyjától és 1810. március 29.-én a Hamlet egyik néma szereplőjeként színpadra lép, de április 8.-án az *Egyiptomi út* c. színdarabban, egy szobalány kis szerepében már néhány mondata is van. Az Egyiptomi út színlapján Róza neve már Széppataki. Benke József rendező fordította le a Schenbach nevet magyarra, s így lett Széppataki. A színtársulat tagja volt a Rózánál mindössze csak egy évvel idősebb Déry István, a társulat szerelmes színésze, aki hevesen udvarolt Rózának, aki ugyan nem volt szerelmes Dérybe, de elfogadta udvarlását és 1813-ban feleségül ment hozzá, hogy ezáltal anyai beleegyezés nélkül is a társulatnál maradhasson. Ez világosan kiderül az öregkorában írt Naplóból, hiszen a házasságkötés után alig két évvel útjaik szétváltak, s bár hivatalosan sohasem váltak el, de közel harminc éven át külön éltek. Kiskorú hajadonként anyjának tartozott engedelmisséggel, férjes asszonyként természetesen férje mellett, vagyis a színtársulatnál maradhatott. Abban az időben gyakoriak voltak a színész házasságok, ha nem is mindegyik a Déry-Széppataki ok miatt.

A jászberényi főtér ábrázolása 1865-ben az Egeri Képesnaptárban

Róza szerelem nélkül ment férjhez, nem mintha a szerelem nem játszott volna nagy szerepet Déryné életében, de az a szabadosság, amelyről annyit írtak és pletykáltak a színésznővel kapcsolatban, távol állt Déryné maga szabta erkölcsi normáitól. Igazi szerelme, amely azonban mindvégig csak romantikus, eszmei kapcsolat maradt, Prepeliczay Samuhoz, a Prónay bárófiúk nevelőjéhez, a későbbi sikeres ügyvédhez fűzte. Voltak szorosabb kapcsolatai is fiatal éveiben, ezekről beszámol Naplójában. Ilyen is csak kettő volt, s mindkettő hosszú évekig tartott. Dérynében tartás, önbecsülés és - bármily furcsán hangzik - bizonyos fokú tartózkodás volt.

A Hacker-szála nagytermében tartott előadásokban Róza mindinkább nagyobb és nagyobb szerepeket kapott. Koránál és megjelenésénél fogva elsősorban naív leányszerepeket játszott és a vígjátékokban otthonosabb volt, mint a tragédiákban. A műsor jobbára német szerzők magyarra fordított, sőt magyarított darabjaiból állt. A magyarítás jelen esetben annyit jelent, hogy a szereplők idegen neveit magyar nevekkal helyettesítették, s lehetőleg a cselekményt is a magyar viszonyokra alkalmazták, magyar környezetbe helyezték. A legtöbbet játszott szerzők Kotzebue, Brühl, Schröder, Weissenhurm, Schikaneder voltak. Elvértve akadt egy-egy klasszikus, mint Shakespeare (*szintén németből*), vagy Schiller, Moliere. Magyar szerző volt Simai Kristóf, Dugonics András, Vedress István, Balogh István, Benke József és Katona József. Katona jogászként tanult Pesten, közben színdarabokat fordított, magyarított és írt eredeti darabokat is. (*A Bánk bán csak későbbi műve.*) 1812-ben »delektáns aktor«, azaz műkedvelő színészként csatlakozik a társulathoz. Ekkor költözik át a magyar társulat a Hacker szalából a Rondellába, ahol addig a német színészek játszottak. Ugyanis 1812. február 9.-én nyílt meg a Pest Városi Német Színház, a mai Vörösmarty tér felé eső oldalán, s a németek kivonulnak a Rondellából, s azt a magyar színtársulat veszi bérbe. Az egykori városi őrtornyot a németek már az előző század utolsó negyedében színházzá alakították. A német színház megnyitására felsőbb parancsra kirendelték a magyar társulatot, hogy a nyitány és a német, pontosabban az osztrák császárhimnusz elhangzása alatt a színpad kétoldalán, dísruhában statisztáljanak. Egyedül Déryné nem volt hajlandó statisztálni a németeknek, inkább beteget jelentett.

Katona József beleszeretett Dérynébe illetve akkor még Széppataki Rózába, de viszonzásra nem talált. (*Róza akkor volt szerelmes Prepeliczay Samuba.*) Visszaemlékezéseiben úgy írja le Déryné Katona Józsefet, hogy tehetséges színész volt, de egy kissé orrhangon beszélt, ezért a szerelmes ifjak szerepére nem volt alkalmas, bár karcsú termete, kifejező arca volt. Egy, a Rózának ajándékozott rózscsokor körül félreértés adta az alkalmat Katonának, hogy keserű gúnnyal megírt, de soha elő nem adott színdarabjában adjon hangot csalódásának. A darab azonban fennmaradt, címe: »*A róza, vagyis A tapasztalatlan légy a pókok között.*« Erről Naplójában Déryné is megemlékezik. Ugyancsak megírja, hogy Katona mennyire önérzetes volt, s megemlíti: »*Ő egy igen különös egyéniség volt. Nagy külön, szörnyű komoly mindig s igen rövid beszédű. Egy-egy szóval végzett mindent. Midőn Bánk bánját írta, ő Petur bánt a maga számára írta. Éppen olyan volt az ő jelleme is, azt nem engedte volna másnak játszani a viláért sem.*« Ezek szerint Déryné látta Katonát Petur szerepében. Ez a közlés viszont megdönti azt a drámatörténeti feltevést, hogy a Bánk bánt először Kassán mutatták be, 1833. február 15.-én Udvarhelyi Miklós jutalomjátékaul. Déryné részletesen számol be a kassai évekről, Katona Józsefre és a Bánk bánra jól emlékszik, de a feltételezett ősbemutatót nem említi, holott azon a kassai előadáson ő Melinda szerepét játszotta. Talán már nem volt újdonság számára a Bánk bán, mert azt már eredeti fogalmazásában, 1815 tavaszán, a szétosztás előtt a Rondellában adhatták, s Déryné - ismerve Katona őhozzá fűződő érzelmeit - akkor is Melinda szerepét játszhatta. Erre utal Kultsár István igazgató felszólítása is : »*Most az uraknak azon kell igyekezni, hogy sok új darabot adjanak, hogy begyűjtvén a publikumot, sok pénzüket legyen az utazáshoz.*« A Rondella épületét ugyanis a város magántulajdonba eladta, s a tulajdonos azt lebontani szándékozott, s az így fedél nélkül maradt magyar társulat kénytelen volt vidékre távozni, illetve vándorútra kelni. 1815 húsvétjáig játszottak a magyarok a Rondellában s néhány tag kivételével fedeles, ekhós szekereken útrakeltek. A visszamaradók közt volt Déry István is, aki Vida László történelmi birtokára ment gazdatisztnek.

Elkezdődött tehát a vándorélet. A társaság Pest megyétől ajánlólevelet kapott Borsod megyéhez, illetve Miskolc városához, de előbb Egerben próbálkoztak, majd Miskolcra szekereztek. Voltak már többé-kevésbé állandó játékhelyek az ország-

ban, de ezek még mindig csak a városi nagybbréretű fogadó táncstermei, olykor-olykor kastélyok báltermei voltak. Magyar színészek számára épített színház először Kolozsvárott nyílt meg, 1821-ben, azt követte Miskolc, 1823-ban, majd Balatonfüred, 1831-ben. A vándorszínészet időszakát általában a pesti Nemzeti Színház 1837-ben történt megnyitásáig számítjuk. 1815-ben Miskolcon az előadásokra átalakított Csizmadia-színben játszottak, s Déryné itt kapja első zenei képzést Zomb Ferenc karmestertől. Déryné szívesen és szorgalmasan tanult énekelni, nagyterjedelmű, szép hangja volt és szívesen szerepelt zenés-énekes darabokban, de már ekkor elhatározta, hogy amint lehetséges, egész operák előadásához szükséges társulatot és zenekart fog szervezni. De erre még várni kellett. Miskolcra Debrecenbe, Kassára, sőt a Dunántúlra is ellátogattak, de központjuk 1819-ig Miskolc maradt. Ebben az időben már a társulat primadonnája és a vándorlások révén nevét és művészetét az országban mindenütt ismerik. Énekhangja gyönyörűen fejlődik, s az egész operák előadásának eszméje is életrelvő, mert csak így vehetik fel a versenyt az országban sokhelyütt meglepedett és elsősorban operákat játszó német társulatokkal. Ebben lelhető fel Déryné múlhatatlan érdeme: ő honosítja meg a hazai operajátszást. Saját kora elsősorban operaénekesnőnek, általában énekes színésznőnek ismeri, népszerűségét is ebben a szerepkörben szerzi meg, de a csekélyebb létszámú magyar társulatoknál mindenféle szerepet el kell játszani, bár a szerződésben már akkor voltak meghatározott szerepkörök, mint a nőknél a naiva, szende, drámai hősnő, anyaszerep, stb. Az énekes szerepeket - ha nem tartozott a szerepkörbe - külön kikötések mellett vállalták. Déryné - a korabeli kritikai megállapítások szerint - a prózai darabok vígjátéki és lírai szerepeiben volt kitűnő, de igazi területe az opera volt.

1822-ben Székesfehérvárott találjuk Déryné. Itt találkozott először Kántornéval, a korszak legnagyobb drámai színésznőjével. Kántorné is a pesti Hacker szállóban kezdte pályáját, de amikor Széppataki Róza odaért, Kántorné férjével, Kántor Gerzson színésszel már vándorúton volt. Déryné eleinte tartott tőle, mert rátartai, büszke asszony volt, de később igen jó barátok lettek. Székesfehérvárott kapta meg Déryné Mérey Antónia barátnéja levelét, amelyben azt kéri, hogy csomagolja össze az operákhoz való jelmezeit, s jöjjön mielőbb, lehetőleg azonnal Pestre és »mentse meg a magyarok becsületét«. (Akkor és még sokkal később is, a színészeknek maguknak kellett a színpadi ruháikról gondoskodniuk, kivéve a történelmi jelmezeket, s ez mind a férfiakra, mind a nőkre vonatkozott.) A levél vétele után Déryné csodálkozott: a becsületet abban az időben általában a férfiak párbajban szokták megvédeni. Visszaemlékezéseiben derűsen emlékszik vissza erre, »Hogyan védjem meg a magyarok becsületét, nekem sem kardom, sem pisztolyom nincs!« No, nem ilyen becsület-védésről volt szó. Déryné szabadságot kért, csomagolt és jött Pestre. Itt kiderült, hogy egy, a Déryné dicsőítő cikkekre válaszul a német újság lekicsinylően írt Déryné énektudásáról, s Méreyék fogadást tettek, hogy nem merne a Pesti Német Színházban fellépni, csúfosan megbukna. Erre írta levelét Mérey Antónia, s hívta Pestre Déryné, hogy lépjen fel a Német Színházban, bizonyítsa be ragyogó énektudását és így mentse meg a magyarok, pontosabban: a magyar színészek becsületét. Méreyék kieszközölték a Német Színháznál Déryné fellépését. A színházal történt megállapodás alapján az általa már sokszor énekelt és nagyon népszerű *Helvétziai háznép, vagy másként A svájci család* c. opera Emmeline szerepében lépett föl. Közben Déryné névtelen levelekkel megfenyegették, ha fellép, kifütyülik, megbuktatják. Déryné nem ijedt meg, vállalta a kockázatosnak tűnő fellépést. A német partnerek, a karmester és az egész zenekar is figyelmes és udvarias volt a vendéggel szemben, s Dérynének olyan nagy sikere lett, hogy fellépését többször is meg kellett ismételnie. A német igazgató hároméves szerződést kínált és egy félévi külföldi tanulmányutat is ígért, ha hozzá szerződik. De Róza ezt az igazán kecsgető ajánlatot is elhári-

totta, mert ő magyar színésznő, itthon a helye, a magyar színjátszást kell fejleszteni, erősíteni. Az egykori Schenbach Róza ezzel is hitet tett magyarsága mellett, A német színházban elért sikere nemcsak a magyarok becsületét köszörlte ki, hanem Déryné művészi hírnevét is erősítette. Ettől kezdve vitathatatlanul ő volt az ország első színésznője az énekes szerepekben, a drámában Kántorné volt vele egyenrangú. Déryné visszatért Székesfehérvárra, majd folytatta vándorútját, mert alapjában véve meglehetősen nyugtalan természetű volt. Állomáshelye 1823-tól 1827-ig Kolozsvár, de természetesen innen is időről időre meglátogatták az erdélyi városokat. Ide követte őt Kassáról Szentpétery Zsigmond színész, hogy együtt lehessen Dérynével, szíve választottjával, akinél érzelme viszonzásra is talált. Kolozsvárott előbb tartózkodással fogadták Déryné, de hamarosan nemcsak a színpadon, hanem a társaságokban is kedvenc lett és ebben a kolozsvári arisztokrácia az élen járt. Bejáratos volt a Bánffy, Wesselényi, Teleki, Rhédey palotákba. Kolozsvár a magyar színjátszásnak úgyszólván a bölcsője volt. Az 1790-es pesti, tulajdonképpen kudarcba fulladt kezdeményezés után, 1792-től volt állandó és folyamatos színjátszás Kolozsvárott és itt épült magyar színészek számára 1821-ben az első kőszínház. Ide jött és itt játszott, s talán itt töltötte élete első igazán boldog korszakát Déryné. Színpadi és társasági sikerek, magánéleti kiegyensúlyozottság a szerelmes férfi oldalán, hírnév, dicsőség, anyagi gondtalanság: ez mind együtt volt Kolozsvárott.

Akik Dérynével egy színpadon szerepeltek, vagy kortársai voltak, azok ma már színháztörténeti nevezetességek, mint Bartha János, az első Bánk bán, Lendvay Márton, a felülmúlhatatlan Romeó, a már említett Szentpétery Zsigmond, a nagy jellemszínész, Fánecs Lajos, aki rendező is volt, a Petőfi versében is megörökített Megyeri Károly, a vándorszínészek legnagyobbika, Szerdahelyi József, a kítűnő énekes-színész, a fiatal Egressy Gábor, aki a színészet hőskorának jelképe lett, Latabár Endre, a színész-dinasztia őse, akit Déryné így jellemez: *»Mint jeles muzsikusz csodákat fejtett ki, oly szorgalommal összetanította a legnagyobb daljátékokat is.«* Latabár volt talán a leghűségesebb segítőtársa Dérynének az operajátékok megteremtésében és állandósításában.

Déryné nem volt irigy pályatársnői sikereire, sőt azokat művészileg méltányolta. Művészetben vele egyenrangú pályatársnőről így ír: *»Kántoméról nem említek most egyebet, csak az egy Sapphot. Erre többet nem teremtett az Isten, valaminth Griseldisre sem Lendvaynénál.«* (Grillparzer: Sappho, illetve Halm: Griseldis c. drámák címszerepei.) A kolozsvári évek alatt olykor Kilényi Dávid jóhírű vándortársulatánál vendégeskedett. Kilényi a sógora volt. Ugyanis Déryné, édesanyja halála után magához vette testvérhúgát, Johannát, s ő maga tanította a színészmesterségre. Johanna nemsokára Kilényi Dávid felesége lett, együtt járták az országot, de ha Déryné vendégeskedett is sógora társulatában, soha sem lépett föl a két testvér együtt. Johanna nyomában sem léphetett művészetileg a nővérenek, ezért kerülték a színpadi összehasonlításnak még a lehetőségét is.

A kolozsvári színház anyagi nehézségek miatt 1827-től egy ideig nem tart előadásokat, s így a társulat ismét vándorútra indul, hogy aztán 1828-tól 1837-ig Kassán találjon állandó játékhelyet.

Kassán a német színészeknek volt állandó, épített színháza már 1789-től. Magyar társulat először 1816-ban játszott ebben a színházban, amikor Miskolcra átrándultak. Kassát a későbbi évek során is felkeresték magyar vándortársulatok, de állandó magyar színjátszás csak 1828-tól volt a városban. Arra a hírre ugyanis, hogy a kolozsvári társulat fedél nélkül maradt, báró Berzeviczy Vince vette át a színház vezetését, nem újította meg a németek szerződését, hogy helyet adhasson a Kassára érkező magyar társulatnak. Erről a társulatról írja Déryné: *»Ezen társaság úgy volt megalkotva, hogy ennek vezértagjai, mint egy szív, egy lélek összetartsanak, hogy ebből egy láncszem se hibázzon, hogy föl ne bomolhasson, hanem egy akarattal*

működjön s küzdjön egy erővel. És ezek voltak a vezértagok: Szentpétery, Udvarhelyi, Pályi, Szerdahelyi, Megyeri, Szilágyi, Déryné. Heten voltunk bázis tagok. Ha ebből egy kibontakozik, úgy a társaság széteszlik, mert egy nélkül többé oly erőre nem emelkedhetik, úgy össze voltak tanítva, s oly precízióval ment minden előadás. A fiatalabb színészek némelyike is már jeles és szorgalmas volt, kik még ekkor a másodrendű szerepeket játszották, ugymint Egressy Gábor és László József. Voltak még több régi és jó színészeink a társulatnál, de azok nem voltak azon szoros egybeköttetésben a régi egybeforrt társulattal.» Déryné nagyon jól ítélte meg a kassai társulat helyzetét, hiszen ez a társaság alkotja majd 1837-ben a Pesti Magyar, azaz a Nemzeti Színház első társulatát, kivéve Kántornét és hozzászámítva majd a nagyon fiatal Laborfalvi Rózát. A társulat gyakorlatilag kilenc évet töltött Kassán, de természetesen közbe-közbe kirándultak vendégszínházakra, így játszottak Eperjesen, Ungvárott, Beregszászon, Máramarosszigeten, Bártfán, Debrecenben és más kisebb helyeken is. Ez az időszak volt Déryné életének és művészetének második, de talán a legfényesebb korszaka. Szentpétery Zsigmonddal való intim kapcsolatát Déryné szakította meg, a színész ital- és kártyaszünetvétele miatt. Bár az első időben még egyedül volt, de nemsokára fellángolt egy újabb és kitartó szerelem. Gróf Csáky Tivadarnak nagyon megtetszett Déryné, de mivel a gróf házasságos ember volt, Déryné - felfogásához és elveihez hűen - tartózkodva fogadta a gróf udvarlását, bár igen tetszett neki az elegáns, jómegjelenésű és igen jóképű férfi. Csalódott Prepeliczayban, aki közben megnősült, csalódott Szentpéteryben, aki sokszor megfogadta, hogy józan életet fog élni (*Szentpétery aztán megnősült, színésznőt vett feleségül.*). Róza most csak a színpadnak élt. De Csáky nem tágitott, s végül Róza is beléseretett. Kapcsolatukról a társulat, de Csáky baráti köre is tudott, talán maga Csáky gróf felesége is, de ezt soha, semmivel nem árulta el, s később, amikor Csáky hívására látogatást tett náluk, a grófné igen szívélyesen fogadta. 1830-ban Csáky, aki igen közel állt a színházhoz, megindítja az első magyar színházi újságot, Nemzeti Játékszíni Tudósítás címmel, amelyből azonban mindössze 16 szám jelent meg, de ebben bő tudósítások olvashatók a társulat előadásairól, természetesen a legjobb és legbővebb híradások Déryné szerepeiről szólnak, ám ezek hiteselek.

1831-től gróf Csáky Tivadar a kassai színház intendánsa, de ez mit sem változtat a Dérynével való kapcsolatán. Ennek a kapcsolatnak gyümölcse egy 1829-ben született fiú és egy 1831-ben született leány. Déryné Naplójában részletesen ír a Csákyval való kapcsolatáról, de a gyermekeket nem említi, azonban 1870-ben, a naplóírást szorgalmazó Egervári Ödönhöz így ír: *»Csakhogy Déryvel és betegségemmi körülmények egy kissé csiklandósak talán, ha a világ eleibe kerülnek. De még több ilyen is fog következni»* - vagy: *»Némelyek, kikkel érdekeltségben álltam, rokonaik még élnek, s talán rossz néven vehetnék nyíltságomat.»* Házasságon kívül született gyermekeiről való híradással sem Déry István akkor még élő rokonait, még kevésbé Csáky Tivadar gyermekeit nem akarta kínos helyzetbe hozni. A gyermekek anyjuk eredeti nevén, a félreértett vagy félreírt Schenbach helyett Senpák néven kereszteltették meg. Déryné dajkaságba adta a gyerekeket, akik csak felnőtt korukban, a nevelőszülőktől értesültek származásukról. Déryné mindvégig titkolni tudta terhességét, s az intendáns a kellő időben szabadságot adott Rózának, s ezt feltűnés nélkül megtehetette. Abban az időben a színésznők helyzetében nem volt ritkaság a házasságon kívüli gyermek. Kántornének is volt egy fia és egy leánya, ugyancsak dajkaságba adta őket, Laborfalvi Róza maga nevelte s csak később adta nevelőintézetbe a Lendvay Mártontól született lányát, de házasságon kívül született Blaha Lujza fia is, de őt édesanyja nevelte és viselhette a Blaha nevet. Déryné hosszú ideig, valószínűleg a gyermekek nagykorúságáig, illetve házasságkötésükig fizette a tartási-nevelési díjat a nevelőszülőknek, még a színpadtól történt távozása után és Déryvel való késői együttélésekor is. Természetesen férje előtt is titkolta a gyermekeket, de több késői levélben utal arra, hogy régi adósságait kell törlesztenie,

amiről férje nem tud, s ezért visszavonulása után pulykatenyésztéssel foglalkozott, hogy ezek árából törleszthesse adósságát, vagyis fizethesse a nevelési költségeket. Az unokák elbeszélése szerint Déryné sohasem találkozott gyermekeivel.

Kassán művészete teljében volt Déryné. Színháztörténeti kutatások bizonyítják, hogy csak az 1835-36-os évad folyamán több, mint hatvan opera és prózai mű főszerepét játszotta, *Weber: A bűvös vadász* c. operájától *Victor Hugo: Angelo, Pádua zsamoka* c. tragédiáján át egészen *Auher: Fra Davolójának Zerlinájáig*. Közben, amint korábban említettük, 1833. február 15.-én Katona József *Bánk bán*-jában Melinda volt. Az ősbemutatónak nyilvántartott előadás Udvarhelyi Miklós jutalomjátékaként került színre, az egyetlen feltalált színlap tanúsága szerint eredetileg február 16.-án kívánták bemutatni, de az farsang utolsó napjára esett, ezért egy nappal korábban tartották meg az előadást. A címszerepet Bartha János alakította, a királyné Kántorné, Petur bán Szentpétery, Tiborc Szilágyi Pál, Biberach Megyeri, míg a jutalmazott Mikhál bán szerepét játszotta. Megemlíthető, hogy a Latabár család őse is szerepelt ebben az előadásban, egy udvarnok szerepében. Erről, az ősbemutatónak tartott előadásról Dérynének semmi feljegyznivalója nem volt visszaemlékezéseiben. Amint már korábban említettük, talán az ő számára nem volt újdonság a Bánk bán és benne Melinda szerepe.

Az évtizedek óta tervbevelt magyar színház építése Pesten lessan elkezdődött. Gróf Széchenyi István a pesti Dunapartra tervezett egy nagyszabású épületet, az erőlyes és határozott Földváry Gábor pestmegyei alispán viszont telket kért a színház építésére herceg Grassalkovich Antaltól, és az ajándékba kapott, Pest belső városrészén, a Hatvani kapun túl, az akkori országút mellett fekvő telekre közadakozásból építtette föl a Pesti Magyar Színházat (*a mai Rákóczi út és Múzeum körút sarkán*). A telket a herceg azzal adományozta, hogy arra csak színház kerülhet. Fel is épült a színház, amely átalakítás után is 1908-ig azon a helyen működött. *(Onnan tűzveszélyesség címén kiköltöztették, majd az épületet lebontották, s bár a telek jogilag a Nemzeti Színház tulajdonában maradt, 1949-ben azt a fővárosi tanács elvette, 1990-ben külföldi érdekeltségnek eladta s jelenleg a kizárólag színházépítésre adott telken irodaház áll, s a Nemzeti Színháznak jelenleg is csak ideiglenes hajléka van.)*

A kassai társaság egy része 1833-ban vendéjátékokra indult, s Vácot értesültek arról, hogy a budai Várszínház üresen áll, a németek nem hosszabbították meg szerződésüket. Úgy látszik Pest-Budán elegendő volt egy német színház, a pesti oldalon. A társaság Budára jött, megállapodott a budavárosi tanáccsal, hogy kibérelik a színházat és megalapítják a Budai Magyar Játékszíni Társaságot. Vezetőjüknek megnyerték Simontsits János óbudai főszolgabírórt, s elsősorban prózai darabokkal elkezdődtek az előadások. Operákat akkor játszottak, amikor Déryné Kassáról átrándulva néhány hétig vendégszerepelt a Várszínházban. Ez a budai társaság képezte a gerincét az 1837. augusztus 22.-én megnyílt Pesti Magyar Színháznak, amely akkor Pest vármegye kezelésében állt, míg az 1840. évi 44.-ik törvénycikkkel a kulturális kormányzat vette át, s ettől kezdve nevezték Nemzeti Színháznak.

Földváry Gábor, az igazgatótanács elnöke és Bajza József igazgató, megszervezte a társulatot, Déryné természetesen tagjaul hívták meg, s ő örömmel jött a Pesti Magyar Színházhoz, mert ez a fővárosi, központi intézmény az egész ország színházi kulturáját kívánta terjeszteni, s célul tűzte ki magyar szerzők műveinek bemutatását, illetve serkenteni a magyar írókat drámai művek elkészítésére. Addig Dugonics András, Katona József, Kisfaludy Károly darabjain kívül alig akadt magyar szerző műve műsoron. A Kassától való végleges búcsúzásról így ír Déryné: *»A gróf egyeneslelkű, jó ember volt, kit becsülni lehetett. En sohasé szaktítottam volna vele, mert szeretetreméltó volt, ha szabad állású férfi lett volna, de így kötve volt, s én kötelességemnek tartottam a válást.»* Így múlt el a boldog és dicsőséges kilenc kassai év.

Déryné többé nem találkozott Csáky Tivadarral, mert amikor megegyeszer Kassán szerepelt, Csákyék vidéki birtokukon tartózkodtak.

1837. augusztus 22.-én Vörösmarty Mihály *Árpád ébredése* c. előjátékával és Schenk Eduard *Belizár* c. drámájával megnyílt a Pesti Magyar Színház. Déryné az előjátékban az Első hölgy szerepét játszotta (*A második hölgy Laborfalvi Róza volt.*). Az előkészületekről és az előadásról Naplójában részletesen beszámol, különösen ami az ő színpadi öltönyét illeti. Fehér ruhájára ugyanis ráfröccsent a zöld színpadi festék - a háttér fáit még közvetlenül a függöny felhúzásra előtt is festette Telepy György - s a ruhán esett foltot csak úgy lehetett eltüntetni, hogy a bő, fodros szoknyát összetűzték. A nyitó darabban szinte minden tag szerepelt. Az első szót a színpadon, Árpád szerepében Lendvay Márton mondta ki. Csak Kántorné, a legnagyobb drámai színésznő nem lett a Pesti Magyar Színház tagja. A szerződések kötésekor ugyanis betegen feküdt Debrecenben, s mire gyógyulófélben Pestre érkezett, a színházat megnyitották, s betegségére történt hivatkozását el sem fogadták s Déryné közbenjárása sem használt. Kántorné aztán vidéken folytatta pályáját és büszkeségében megesküdött, hogy a Pesti Magyar Színházban akkor sem lép fel, ha később könyörögve kérnék. Erre azonban nem került sor, Kántorné Marosvásárhelyen fejezte be pályáját, dajkaságban nevelt lányához sem tért meg, holott tudott róla.

A színház megnyitásakor Déryné 44 éves volt és 27 éve a pályán. Hangja még szinte tökéletes, mozgása is kielégítő, bár hízásnak indul. Játékaról Vörösmarty azt írja, hogy a vígjátékokban elsőrendű, de a drámákban »édesded és mézeskedő«. Operai téren van már vetélytársa, a külföldi iskolán tanult Schodelné Rozália. Bár október 28.-án Déryné még elénekli Bellini *Norma* című operájának címszerepét, de két nappal később ugyanebben a szerepben fölényes sikert arat a nála 18 évvel fiatalabb Schodelné. Schodelné homályos származású, örökbefogadott gyerek, akit Schodel János karmester tanított énekre, majd feleségül veszi. Schodelné különleges előnyöket élvez a színháznál: fizetése kétszerese a legjobban fizetett énekesénél, szabadsága is duplája a rendesnél és nincs kötelező fellépési száma. Miatta tör ki a színházban a dráma-opera háború. Déryné egyelőre állja a versenyt és például Herold *Zampa* c. daljátékában még Camillát, a lányszerepet énekli. 1838-ban, a pesti nagy árvíz idején Déryné megfázott és teljesen berekedt. A rekedtség utóbb felengedett, de hangjának fénye elveszett. Az operában Schodelné, a drámában Laborfalvi Róza képviselték a fiatalos és ezzel együtt az új, a természetes játékmódot. Az ő színrelépésükkel a természetes játékmód nagy lépéssel haladt előre, csakúgy, mint annakidején Déryné feltűnésekor az ő játéka jelentette a haladást a régi, német, úgynevezett »éneklő« stílus után. Így Déryné játékmódja a fiatalok szemében már elavultnak tűnt. A színházban nemigen érvényesülnek kegyeleti szempontok, akármilyen nagy volt az elmúlt évtizedekben Déryné híre, most csak ritkán jutott szerephez. Még egy év Pesten és Déryné nem újítja meg szerződését. A Pesti Magyar Színház 1838 őszén Bellini: *Montecchi és Capuletti család* (a Rómeó és Júlia történet operai feldolgozása) Rómeó szerepében búcsúztatta Déryné. Szokatlan volt a »nadrág«-szerep, de Déryné fiatalabb korában nagyon szívesen játszotta-énekelte ezt a szerepet. Most Júlia szerepében Schodelné lépett fel, a szeszélyes, elkényeztetett énekesnő, aki sohasem volt különösen jó kapcsolatban Dérynével, de most, mintegy tiszteletből a búcsúzó érdemeire való tekintettel, vállalta az egyébként igen mutatós és hatásos szerepet, s a búcsúkor kijelentette: »Ha Déryné nem születik akkor, mikor született, ma nem énekelnék ebben a színházban.«

Róza tehát ismét útra kel. Először Kassára utazik - talán azzal a titkos gondolattal, hogy megegyeszer találkozzék Csáky Tivadarral és végleg elbúcsúzzanak - illetve az ott töltött kilenc szép esztendő hívja vissza. Nem kíván Kassán maradni, tovább utazik szeretett Kolozsvárjára, ahol még mindig nagy szeretettel várják.

Kolozsvár még a régi Déryné művészetének bővületében él, bár első fellépése után egy névtelen kritikus erősen elmarasztalja játékát, s ami Dérynének leginkább fáj, kifogásolja énekhangja gyengülését. Hívei azonban továbbra is kitartanak mellette. Bár állandó játékhelye Kolozsvár, gyakran megy különböző helyekre vendéggként, hiszen a vidék még mindig a nagy, a felülmúlhatatlan Déryné tiszteletében. Így meglátogatja Miskolcot, Debrecent, Nagyenyedet, Marosvásárhelyet. Kolozsvárott találkozik a fiatal, kezdő Prielle Kornéliával és oktatja a színészmesterségre, amit majd évek múlva, a beérkezett, híres színész nő hálás szívvel és anyagi segítséssel fog viszonzni. 1841 nyarán egy hónapig Pesten is vendégszerepel a Nemzeti Színházban, majd visszatér Kolozsvárra. Itt kap értesítést Déry Istvántól - aki a háttérből azért mindig figyelemmel kísérte felesége útjait - hogy elnyerte a korona uradalomban a gazdatiszti állást, s ha Róza visszatér hozzá, hajlandó a kedvéért városban is megtelepedni, például Miskolcon, amely közel esik az uradalom egyik központjához. Feltétele azonban, hogy Róza vonuljon vissza a színpadtól, semmiféle színházi holmit ne vigyen magával és különösen ne legyenek adósságai. Rózának bizonyára jól esett férje hívása, de a színpadról még nem tud lemondani, bár túl van ötvenedik évén, lassan nagymama korba jut, házának indult és hangja is megkopott. 1846. október 1.-től ismét a Nemzeti Színház tagja. Kiseb prózai szerepeket játszik, fizetése igen csekély, s amikor Szigligeti Ede titkártól kéri fizetése javítását, mert a napi szükségletekre sem elég, azt még lejjebb szállítják, s Déryné kénytelen volt Laborfalvi Rózánál a házi teendőket ellátni, feltehetően lakás és ellátás fejében, illetve felügyelni Laborfalvi Róza kislányára, akit, mint említettük, anyja nem adott dajkaságba. Déryné - ne áltassuk magunkat - szinte csak megtűrt volt a színháznál. Az operákban Schodelné és a nagyon fiatal Hollósy Kornélia, a drámában Laborfalvi Róza és Lendvayné Hivatal Anikó voltak a vezető színésznők, Prielle Kornélia egy évet már töltött ugyan a Nemzeti Színházban, de állandó tag majd csak másfél évtized múlva lesz, de akkor már mint az ország első drámai színésznője.

1846. november 23.-án mutatták be Szigligeti *Zách unokái* c. drámáját, s ebben Erzsébet királyné szerepét játszotta Déryné, s bár a további előadásokon ezt a szerepet más játszotta, 1847. szeptember 24.-én ismét Déryné alakította a királyné szerepét, s tulajdonképpen ez lett volna búcsúfellépése, de Szathmáryné Farkas Lujza betegsége miatt november 26.-án Szigligeti Csikós c. népszínművében Karvasinét játszotta. Ez új szerep volt számára, kollégialitásból mégis megtanulta és eljátszotta. A Nemzeti Színházban, s 37 évi folyamatos színészi pályáján ez volt az utolsó szerepe; 22 év múlva egyszer színpadra lép, de az már csak ráadás. A dicsőséges színészi pálya íme végetért, de a sors még hosszúra nyújtja életét, hogy majd visszatekintve fiatal éveire, azokat lelkében újra élje és írásban, a híressé vált Naplóban rögzítse.

Déryné, eleget téve férje hívásának, Tarcalra költözött, mert Déry a közeli Muhi pusztán volt koronauradalmi tisztartó. Tarcalról 1849-ben költöztek Miskolcra, ahol három évig laktak, majd 1852 tavaszán Déry kibérelte a korona-uradalom diósgyőri intézői házát, s átköltöztek a szomszédos Diósgyőrbe. Róza asszony örült ennek a változásnak, mert Diósgyőrött volt nagy kert, udvar, tarthatott és nevelhetett baromfiakat, s a már említett pulykatenyésztést is folytathatta. Kellott a pénz az adósság törlesztésére, amiről Déry nem tudhatott. Valószínű, hogy a két gyermek után kellett még fizetnie a nevelési és tartásdíjat, bár azok már lassan felnőttek, de a nevelő-gondozók még nyilvántartották a korábbi, ki nem fizetett költségeket.

Déryéket még 1852-ben Diósgyőrött meglátogatta Kazinczy Gábor, s kérte Rózáat, írja meg emlékeit pályájáról, de ő házi teendőire hivatkozva, ezt elhárította. Nemsokára Vahot Imre és Kubinyi Ferenc jöttek Diósgyőrbe, hogy »*lefotografirózzák*« a diósgyőri várat, készülő munkájukhoz: Magyarország és Erdély képekben,

amely 1853-ra el is készült. Vahot ugyancsak arra kérte Déryné, írja meg emlékezéseit, mire ő azt válaszolta, hogy hagyják a holtakat nyugodni, ő már el van temetve a diósgyőri vár romjai alatt. Egyelőre folytatta háziasszonyi és baromfi tenyésztői munkáját. Déry István 1862. január 8.-án Diósgyőrött elhunyt. Özvegye még öt évig Diósgyőrben maradt, részint mert megszokta a helyet, részint mert ott volt községi bíró egykori pályatársa Telepy György. Gyakran jöttek látogatóba Egressy Gáborék, mert Telepy fia, Károly a festőművész feleségül vette Egressy lányát Etelkát, s Egressy fia Ákos pedig keresztfia volt Dérynének, arról nem is szólva, hogy Egressy Gábor felesége Szentpétery Zsuzsika volt, az egykori szerelmes pályatárs testvérhúga. Így falusi magányában a társaság sem hiányzott. Közben Debrecenben megözvegyült testvérhúga, Kilényi Dávidné Széppataki Johanna is. Nevelt lányuk, Prielle Lilla is férjhezment Rónai Gyula színészhez, Johannát már semmi sem tartotta Debrecenben, ezért Miskolcra költözött, hogy legalább nővére közelében lehessen. 1867-ben Déryné is átköltözött Miskolcra, s együtt lakott testvérével a mai Hunyadi utca 52. sz. ház hátsó, udvari részében. Két szobájuk volt, amelyet a konyha választott el. Most már nem sajnálta otthagyni Diósgyőrt, Telepy György átköltözött Tibolddarócra, s Miskolcon könnyebben látogathatták meg őket a Pestről vendégszereplésre érkező színészek. A miskolci új színház 1857-ben nyílt meg, s gyakran jöttek Pestről a vendégek a színházban, Egressy Gábor, Jókainé Laborfalvi Róza, s ilyenkor mindig meglátogatták Déryné. 1867-ben Prielle Kornélia lépett fel *A kaméliás hölgy* szerepében Miskolcon, majd vendégláték-körutat tett, s a turné teljes jövedelmét elküldte a meglehetősen sanyarú anyagi helyzetben lévő Dérynének, egykori tanítójának. Róza asszonynak éppen jókor jött a segítség, mert betegségében orvosságra már nem telt, hiszen csak az a kis nyugdíja volt, amelyet férje után kapott, saját működése után semmiféle járandósága nem volt.

1868 őszén Egressy Ákos színtársulata az akkor szokásos hat hónapra vette bérbe a miskolci színházat. Mint már említettük, Egressy Ákos keresztfia volt Dérynének. Hosszas rábeszélés után sikerült rávennie keresztanyját, hogy legalább egy alkalommal lépjen föl a társulattal. Egressy Ákos színész, színigazgató és rendező volt egyszemélyben. Azzal érvelt, hogy Déryné fellépte közönségvonzó erejű lesz, ezzel jól tesz a társaságnak és természetesen illő fellépti díjat is kap. Déryné végül is engedett a kérésnek, s egy, általa már régebben ismert darabot, *A kereszties vitézek* c. drámát választották. Szerzője a színlap szerint Müllerback, valójában Kotzebue, fordítója N. N., valójában Czövek István. Az ötfelvonásos drámában Déryné Celesztina apácafejedelemnő szerepét vállalta. A darabot Egressy Ákos rendezte és az egyik vezető szerepet is ő játszotta. A színlapra még az alábbi szöveget nyomtatták: »Szerencsés lévén hazánk nagyhírű művésznőjét a mai előadásra megnyerni, teljes tisztelettel kérem ezen rendkívüli alkalomra a t. cz. közönség nagybecsű pártfogását. Egressy Ákos színigazgató.« Természetesen a színlap tetején vastag betűkkel nyomva Déryné Széppataki Róza neve volt olvasható. Egressy megnyugtatta keresztanyját, hogy szerepét akár ülve is elmondhatja. Déryné ekkor már 22 éve nem volt színpadon, teste elnehezült, botalt járt. Szegényes ruhatárát Egressy azzal frissítette föl, hogy szerephez csináltatott egy zárt, fekete ruhát, amelyben az apácafőnöknőt játszhatta, de azt civilben ünnepi ruhának is hordhatta. Egressy bérkocsit fogadott és azon vitte keresztanyját a színházba. Déryné fellépésének hírére valóban megtelt a színház. Az előadás nagyszerűen sikerült. Amikor a nehezen járó Déryné kilépett a színpadra, Egressy felajánlotta, hogy támogatva odavezeti az előkészített karosszékhez. Déryné azonban a színpadnak támasztva botját, nem fogadta el a segítséget. »Majd csak magam« - mondotta és a színpad hatására szinte megfiatalodva, a közönség hatalmas tapsa közepette foglalta el helyét a karosszékben. Bár sok jelenetben ülve mondhatta szerepét apácafőnöknői méltóságánál fogva, de vannak a darabban jelenetek, ahol nemcsak állnia kellett, de

sietős léptekkel menekülnie. Ez az utolsó felvonás egyik záró jelenetében történik, s Déryné, ha nem is szaladt, ahogyan a szöveggöyvi utasításban áll, de valóban az őt üldözö katoná elől sietős léptekkel menekül. Bár Egressy - utólag bevallottan - félt az esetleges kudarcától, amitől maga Déryné is tartott, az előadás hatalmas sikerrel végződött. Másnap Egressy keresztanyja otthonában adta át a fellépésért járó tiszteletdíjat, ami ismét enyhítette Déryné napi gondjait. Ez volt tehát Déryné legutolsó színpadi szereplése, Miskolcon, 1869. március 20.-án, 59 évvel első fellépése és 22 évvel visszavonulása után.

Úgy látszott, hogy ezután tovább morzsolódnak Déryné egyhangú napjai, küzdve a szegénységgel és a betegséggel. De nem így történt. Szánalmas sorsának résztvevő szemlélője, Egervári Emília miskolci tanítónő felhívta pesti könyvtáros fivére, Egervári Ödön figyelmét Déryné sanyarú sorsára, s a könyvtáros elintézte, hogy a Nemzeti Színház, az idős és nyugdíj nélküli színészek támogatására alapított Radnóthfáy alaphól évi járadékot juttasson Dérynének. Déryné ezt meg is kapta. Déryné 1869 júliusában, amidőn megköszöni Egervári közbenjárását, levelében így ír: *»... életem rajzát akarom adni, de ez egyedül Kegyességed számára lesz leírva.«* Tehát hálából a jótettért, 76 éves korában nekifog emlékezéseinek leírásához. Amit nem tett meg Kazinczy Gábor és Vahot Imre kedvéért és kérésére, azt most hálából megteszi. Kicsiny szobájában, gyertyafény mellett, íróasztal helyett a varróasztalán rója a sorokat, s amint egy-egy részlettel elkészül, küldi Pestre Egervárinak. Egykorú írás, kritika, vers vagy feljegyzés jóformán semmi sem maradt Dérynénél, mindent emlékezetből, csodálatos memóriával és igen részletesen ír le. Nemcsak színház, de kor- és társadalomrajz is egyúttal a Napló, ahogyan írásművét Déryné nevezte. Íráskészsége már fiatalabb korában kialakult, mert 12 német színdarabot fordított, s ezek előadásra is kerültek. Most többször le kell tennie a tollat, betegsége akadályozza az írásban. De amint jobban lesz, folytatja és kísérőlevéllel küldi jötevőjének. Pályáját 1842-ig tudja írásban követni. Utolsó küldeményét 1872. szeptember 10.-a körül adja postára, s a kísérőlevélben így ír: *»Most ugyan jó csomó időrablót küldök, talán úgy megijed tőle, hogy azonnal ellöki s azt mondja: puttonba veletek, a manó küzdjön ennuyi sok firkával. De én azért mégis küldöm, mert oka van. Az én gyertyám nemsokára leég - nem tudhatom, mely napon alszik ki - és nem írhatok többé. Lehet, hogy ez az utolsó csomag, amit küldhetek. Pedig még sok volna hátra, mert hiszen eddig virtó mezőkön jártam, még ezután lépnék a levele hullatok tövisekre. - ... - Eljzen boldogul, már elfáradtam. Ha csakogyan bekövetkeznék az esemény, akkor egészítse ki, ahogy lehet, csak arról győzze meg a világot, hogy nem hányivetésből írtam, hanem fölszólítások után...«*

Az *»esemény«* bekövetkezett: 1872. szeptember 29.-én, vasárnap este 10 óra körül Déryné fáradt szíve megszűnt dobogni. A Borsod-Miskolci Értesítő október 3.-i számában Lévay József költő, akkor megyei főjegyző szép nekrológgal búcsúztatta Déryné. Itt számoltak be a temetésről is: *»A Déryné temetése kedden, október 1.-én délután történt meg, egész egyszerűséggel, mondhatni elhagyatottsággal, mert alig volt elég ember arra, hogy a testet a gyászravatalról levén, a halottas kocsiira segítse. Mily íróniája a sorsnak, így hunyni el annak, kinek diadalkocsiját egykor ezrek húzták. Hamvai a Nagylány - Szent Anna temetőbe tettek örök nyugalomra.«* Sírja fölé azóta fehér márvány síremléket állítottak, mellette nyugszik testvére, Kilényi Dávidné Széppataki Johanna, aki 10 évvel élte túl nővérét, s akinek Latabár Endréné állított síremléket.

Déryné a magyar színezet kialakulásának és megerősödésének legválságosabb évtizedeiben páratlan művészetével, vonzó egyéniséggel, kitartásával és fejlett belső kultúrájával virágoztatta fel színezetünket, megteremtve a hazai operajátékokat. Emlékét elsősorban nagyszerű Naplója, azaz emlékiratai őrzik, de szülővárosában, szülőháza helyén emléktábla és szobra a miskolci színház kertjében, Diósgyőrött emléktábla és állandó emlékkiállítás emlékeztetnek reá.

Ligeti Miklós bájos Déryné szobra, amely Budán, a Nyári Színház mellett a Horváth kertben állt, a háború alatt elpusztult, de kisméretű herendi porcelánszobra számos otthonban feltalálható. Az Országos Színháztörténeti Múzeum őrzi három mellszobrát: Kunvári Lilla, Schaár Erzsébet és Donner Gertrud alkotásait.

Naplóját először Törs Kálmán adta ki két kötetben, 1879-1880-ban, majd Bayer József 1900-ban három kötetben, ez a legteljesebb kiadás. Déryné leveleit sajtó alá rendezte Dr. Staud Géza 1944-ben, a Naplóból kimaradt utolsó 25 év történetét *Déryné alkonya* címmel megírta e sorok szerzője.¹

A jászkiséri II.-világháborús emlékmű (1991. október 31.) A régi emlékmű átalakttása.

¹ A Miskoci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 14. sz., 1975.